

УДК 338.824.5

DOI: 10.31891/2307-5740-2020-278-1-49

ДУДЯК Н. В.

ДВНЗ «Херсонський державний аграрний університет»

ФОРМУВАННЯ ІНСТИТУЦІЙНОГО МЕХАНІЗМУ ДЕРЖАВНОЇ ПІДТРИМКИ РОЗВИТКУ АГРАРНОГО СЕКТОРУ ЕКОНОМІКИ

У статті визначенні особливості тактики переходу на модель сталого розвитку в системі землекористування. Проаналізовано існуючі інституціональні аспекти, які мають місце в системі аграрного землекористування, як основи аграрного сектору економіки України. Обґрунтовано інституційний механізм щодо державної підтримки в період трансформацій національної економіки. Запропоновано схему інституціонального забезпечення економічно ефективного землекористування.

Ключові слова: державне регулювання, сталий розвиток, інституціональний механізм, аграрний сектор економіки, аграрне землекористування, інститут, трансформації національної економіки.

DUDIYAK N.

Kherson state agrarian university, Ukraine

FORMATION OF INSTITUTIONAL MECHANISM OF STATE SUPPORT OF AGRICULTURAL SECTOR OF ECONOMY

The main role in forming an institutional mechanism to support the agricultural sector of the economy belongs to the state, which is a fundamental factor in ensuring economic development, through the possibility of creating appropriate institutions that support the functioning of the national economy. The current structure of the institutional environment of the agricultural sector, extensive legislation in the field of land use, indicates the need to revise the strategic priorities of institutional change in the agricultural sector of Ukraine's economy.

Analyzing the existing institutional aspects of the agricultural sector in terms of state support, it should be noted that the relationship between the institutional preconditions for market transformation in land management is insufficiently studied in our country and has a complex structure.

The article identifies the features of the tactics of transition to a model of sustainable development in the land use system. The existing institutional aspects that take place in the system of agricultural land use as the basis of the agricultural sector of the economy of Ukraine are analyzed. The institutional mechanism for state support during the transformations of the national economy is substantiated. The scheme of institutional support of economically efficient land use is offered.

Key words: state regulation, sustainable development, institutional mechanism, agrarian sector of economy, agrarian land use, institute, transformations of national economy.

Постановка проблеми. Головна роль у формуванні інституційного механізму щодо забезпечення підтримки аграрного сектору економіки належить державі, яка постає фундаментальним чинником забезпечення економічного розвитку, через можливість створення відповідних інститутів, які підтримують функціонування національної економіки. Наявна структура інституціонального середовища аграрного сектору, розгалужене законодавство у сфері землекористування, свідчить про необхідність перегляду стратегічних пріоритетів інституційних перетворень в аграрному секторі економіки України.

Аналіз останніх досліджень. Досліджували сутність та основні тенденції інституціональних змін як важливого аспекту сучасних соціально-економічних трансформацій такі відомі вчені В. Базилевич, Г. Ватаманюк, А. Гриценко, В. Голіков, А. Триценко, П. Беленький, В. Голян, В. Заремба, М. Максимчук, Л. Мельник, Л. Новаковський, О. Прутський, Т. Осташко, Д. Семенда, М. Хвесик та ін. Попри вагомий теоретико-методологічний напрацювання, проблема формування інституційного механізму потребує ґрунтовнішого розкриття в теоретичному, методологічному та організаційному плані.

Виділення невіршених частин загальної проблеми. Аналізуючи існуючі інституціональні аспекти, які мають місце в системі аграрного сектору щодо державної підтримки, необхідно зазначити, що взаємозв'язок між інституціональними передумовами ринкових перетворень щодо управління земельними ресурсами є недостатньо дослідженими в нашій країні та має складну структуру.

Постановка завдання. Саме за допомогою інституціональних змін можливим є перехід у системі землекористування на шлях сталого розвитку. А це можливо лише за умови узгодження розвитку екологічної, економічної і соціальної підсистем, що сприятиме створенню інституційних умов для підвищення ефективності функціонування аграрного сектору України.

Метою статті є наукове обґрунтування необхідності формування інституційного механізму державної підтримки аграрного сектору щодо забезпечення сталого землекористування.

Виклад основного матеріалу дослідження. Тактика переходу на модель сталого розвитку в системі землекористування реалізується через соціально-економічну спрямованість загальнонаціонального механізму господарювання, з одного боку, а з другого – формування та вдосконалення підсистем загальноекономічної системи – інституційного механізму, спрямованого на досягнення стабільної

економічної ефективності суспільного виробництва й аграрного сектору загалом. Тобто головним результатом функціонування сформованого механізму сталого розвитку має бути узгодження екологічних, соціальних і економічних інтересів щодо державної підтримки аграрного сектору. Перехід до сталого розвитку повинен бути не тільки економічно та екологічно обґрунтованим, але й політично виваженим з одночасним урахуванням рівня технологічного, соціального та духовного розвитку суспільства [1].

Стратегія сталого розвитку України ґрунтується на положеннях Конституції України, Законах та інших нормативно-правових актах України, міжнародних договорах, стороною яких є Україна, а також на результатах досліджень у сферах економіки та суспільного розвитку, оцінці сучасного стану довкілля та соціально-економічного розвитку країни, з урахуванням глобальних, регіональних та територіальних особливостей.

Обґрунтовуючи необхідність сталого землекористування, його важливість з метою збереження земельних ресурсів, необхідно спиратися на основні економічні, соціальні та екологічні закони та принципи [2].

З огляду на вищезазначене, стале землекористування – це така система відносин суспільного розвитку, за якої досягається оптимальне співвідношення між економічним зростанням, нормалізацією якісного стану земельних ресурсів, задоволенням матеріальних і духовних потреб нинішнього та майбутніх поколінь та забезпечення продовольчої безпеки в країні [3]. Реалізація його має базуватися на таких основних загальних принципах сталого розвитку таких, як:

- природні ресурси, які належать її народові і становлять матеріальну основу його існування незалежно від форм власності, є обмеженими і мають використовуватися з урахуванням потреб нинішнього та майбутніх поколінь;
- має бути економічно ефективним екологічно орієнтоване виробництво;
- усі соціально-економічні перетворення повинні спрямовуватися на утвердження засад гуманізму, демократії і цінностей громадянського суспільства;
- використання природних ресурсів повинно базуватися на заощадливому та науковому підході;
- будь-яка антропогенна діяльність має узгоджуватися із законами природи та обмеженнями, які з цих законів випливають;
- одержаний від господарської діяльності результат не може бути меншим від шкоди, заподіяної навколишньому природному середовищу.

Економічна ефективність землекористування та виробництва сільськогосподарської продукції визначається факторами, які формуються на державному рівні, та факторами, які формуються на рівні товаровиробника. Основними складовими, які формують вплив на державному рівні, є функціонування економічного механізму регулювання господарської діяльності на всіх рівнях управління, який створює конкурентні умови господарювання в агропромисловому комплексі.

За визначенням Б. Райзберга, економічний механізм – це сукупність економічних структур, інститутів, форм і методів господарювання, за допомогою яких реалізуються чинні в конкретних умовах економічні закони та здійснюється погодження та корегування суспільних, групових і приватних інтересів.

Основними компонентами економічного механізму є [4]:

- правові основи здійснення економічної діяльності (обов'язки, права, ліцензії тощо);
- система відносин власності на основі засобів виробництва;
- організаційна структура економіки (система формальних і неформальних зв'язків, що формує реальні економічні відносини між господарськими об'єктами);
- система суспільних інститутів (традиції, моральні засади, порядки тощо);
- економічні інструменти (заходи, методи, важелі зміни фінансового стану економічних об'єктів).

Як зазначає П. Саблук, потрібно чітко розуміти, що інституції (правила, принципи, традиції, ментальність) у суспільному розвитку, ринковому механізмі набувають форми інститутів (власність, закон, організація, установа, конкуренція, регулювання тощо). Отже, інституції втілюються в інститутах, а інститути потребують інституцій для забезпечення адекватного потребам суспільства розвитку соціально-економічних формацій [5].

У свою чергу, Д. Норт у складі інститутів виділяє три головні складові:

- формальні правила (закони, конституції, норми права тощо);
- неформальні обмеження (звичаї, традиції, домовленості, угоди тощо);
- механізми примусу, які забезпечують дотримання правил (правоохоронні органи, суди тощо).

Інституційний підхід є одним із перспективних методологічних підходів, спрямований на вивчення можливостей і меж управлінського впливу на інститути. Інституційний підхід пояснює причини інституційної інертності, що виникає в процесі цілеспрямованих змін, і вказує на розширений склад суб'єктів управління, що легітимізують ці зміни [6].

Тобто інституційний механізм є ширшою категорією, ніж архітектоніка і включає такі фази:

1. Формування окремих інституцій.
2. Побудова інституційної матриці (структура базових інституцій у взаємозв'язках і взаємодії).
3. Формування інституційного середовища.

4. Інституційне забезпечення функціонування певного сектору, тобто підключення механізму примусу.

5. Підготовка інституцій чи інституційного середовища в цілому до трансформації - інституційна динаміка [7].

Для економічно ефективного розвитку землекористування з урахуванням сучасних трансформацій національної економіки необхідна розробка ефективного механізму щодо забезпечення державної підтримки та застосування цілого ряду економічних, організаційних, екологічних та правових заходів, які повинні реалізуватися за допомогою важелів, інструментів та засобів, що і формує інституційне забезпечення сталого розвитку землекористування.

З метою реалізації інституціонального забезпечення економічно ефективного землекористування необхідним є узгодження інтересів та дій між усіма інститутами та організаціями, які регулюють, використовують та здійснюють управління земельними ресурсами.

У процесі наукових досліджень та аналізу наявних теоретичних підходів щодо реалізації інституціонального забезпечення розроблено схему інституціонального забезпечення економічно ефективного землекористування (рис. 1).

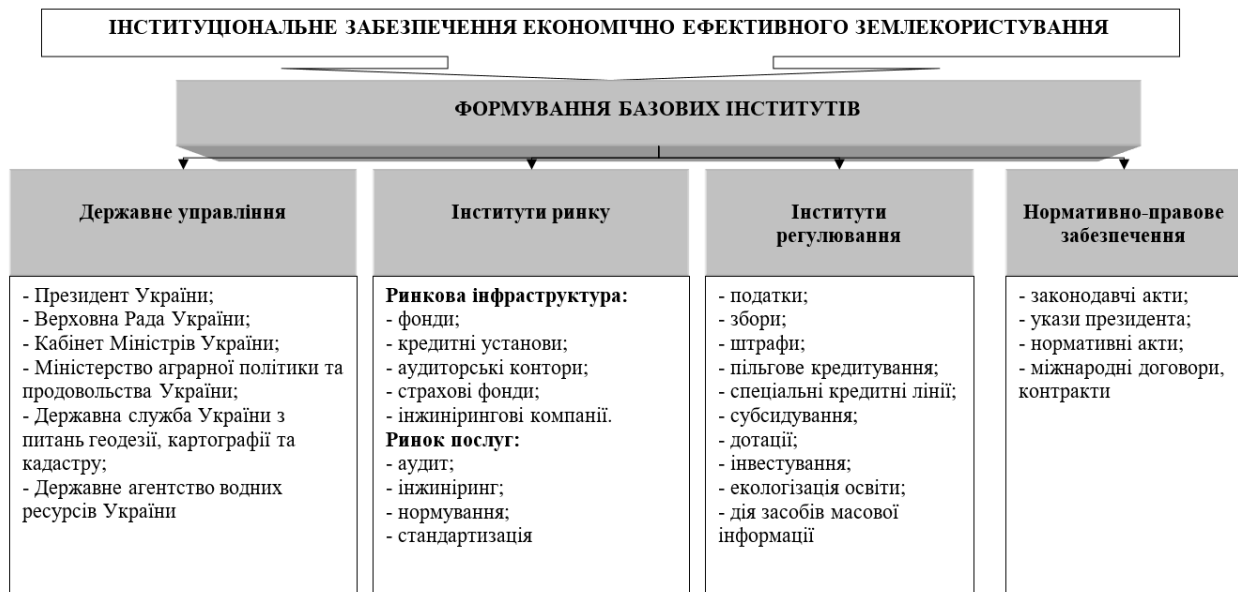

Рис. 1. Схема інституціонального забезпечення економічно ефективного землекористування

Джерело: розробка авторки

На схемі представлено складові інституціонального забезпечення сталого землекористування, які повинні базуватися на поєднанні інструментів як державного, так і ринкового регулювання. Вони характеризуються системою заходів економічного впливу, спрямованих на реалізацію земельної політики держави, запровадження інституційного механізму державної підтримки аграрного сектору економіки та забезпечення прав землевласників і землекористувачів, встановлення соціально справедливих платежів за землю, економічної мотивації щодо раціонального та ефективного землекористування.

Формування іпотечної системи кредитування, як і земельного ринку взагалі, потребує створення з боку держави відповідних інституцій і механізмів, і насамперед спеціальної банківської системи, якій надаються функції уповноваженого державою агента кредитного та фондового ринків. В основі ж фіскально-бюджетних інструментів лежить принцип платності за використання та володіння землею. Формами плати за землю є земельний податок, орендна плата та нормативна ціна землі [8].

Висновки. Інституціональне забезпечення державної підтримки аграрного сектору економіки – це дії влади, які спрямовані на встановлення інститутів і визначення порядку їх дотримання, спрямовані на досягнення сталого землекористування. Це є необхідним як для формування потужних стимулів раціонального та ефективного землекористування, що спрямовуються на інноваційний розвиток, так і для забезпечення ефективної взаємодії між усіма його ланками та суб'єктами господарювання.

Інституційна система державної підтримки аграрного сектору економіки в умовах трансформацій національної економіки на початковому етапі становлення, її перспективи залежать від багатьох чинників і передусім від стабілізації економіки. Інституційні механізми дозволяють вирішити важливі проблеми в економічному, екологічному та соціальному аспектах суспільних відносин щодо використання, володіння та охорони земель в Україні.

Література

1. Веклич О. П. Економічний механізм екологічного регулювання в Україні / О. П. Веклич. – К., 2003. – 88 с.
2. Мельничук Л. С. Проблеми сталого та раціонального землекористування в Україні / Л. С. Мельничук // Глобальні та національні проблеми економіки. – 2014. – Вип. 2. С. 910-914.
3. Яремко Ю. І. Концептуальний підхід та еколого-економічні принципи сільськогосподарського землекористування меліорованих земель / Ю. І. Яремко, Н. В. Дудяк // Землеустрій, кадастр і моніторинг земель. – 2015. – № 1. – С. 74–80.
4. Мельник Л. Г. Основи стійкого розвитку : [навчальний посібник] / Л. Г. Мельник. – Суми : ВТД «Університетська книга», 2005. – 654 с.
5. Інституціональні засади трансформацій в аграрній сфері : збірник матеріалів Тринадцятих річних зборів Всеукр. конгр. вчен. Економістів-аграрників, Київ, 20-21 червня 2011 р. / редкол. : П.Т. Саблук та ін. – К. : ННЦ «ІАЕ», 2011. – 672 с.
6. Липовська Н. А. Управління інституціональним розвитком державної митної служби України : дис. ... д-ра наук з держ. упр. : 25.00.03 / Н. А. Липовська. – К., 2007. – 548 с.
7. Аграрна економіка : [підручник] / Д. К. Семенда, О. І. Здоровцов, П. С. Котик та ін. – Умань, 2005. – 318 с.
8. Новаковський Л. Я. Регіональна земельна політика / Л. Я. Новаковський, М. І. Шквир. – К. : Урожай, 2006. – 136 с
9. Гриценко А. А. Інституційна архітектура і механізми економічного розвитку / А. Гриценко // Економічна теорія. – 2005. – № 1. – С. 94–116.

References

1. Veklych O. P. Ekonomichnyi mekhanizm ekolohichnoho rehuliuвання v Ukraini / O. P. Veklych. – K., 2003. – 88 s.
2. Melnychuk L. S. Problemy staloho ta ratsionalnoho zemlekorystuvannya v Ukraini / L. S. Melnychuk // Hlobalni ta natsionalni problemy ekonomiky. – 2014. – Vyp. 2. S. 910-914.
3. Iaremko Yu. I. Kontseptualnyi pidkhid ta ekoloho-ekonomichni pryntsypy silskohospodarskoho zemlekorystuvannya meliorovanykh zemel / Yu. I. Yaremko, N. V. Dudyak // Zemleustrii, kadastr i monitorynh zemel. – 2015. – № 1. – S. 74–80.
4. Melnyk L. H. Osnovy stiikoho rozvytku: [navchalnyi posibnyk] / L. H. Melnyk. – Sumy: VTD «Universytetska knyha», 2005. – 654 s.
5. Instytutsionalni zasady transformatsii v ahrarnii sferi: zbirnyk materialiv Trynadsiatykh richnykh zboriv Vseukr. konhr. vchen. Ekonomistiv-ahramnykiv, Kyiv, 20-21 chervnia 2011 r. / redkol.: P.T. Sabluk ta in. – K.: NNTs «IAE», 2011. – 672 s.
6. Lypovska N. A. Upravlinnia instytutsionalnym rozvytkom derzhavnoi mytnoi sluzhby Ukrainy : dys. ... d-ra nauk z derzh. upr.: 25.00.03 / N. A. Lypovska. – K., 2007. – 548 s.
7. Ahrarna ekonomika: [pidruchnyk] / D. K. Semenda, O. I. Zdorovtsov, P. S. Kotyky ta in. – Uman, 2005. – 318 s.
8. Novakovskiy L. Ya. Rehionalna zemelna polityka / L. Ya. Novakovskiy, M. I. Shkvyr. – K.: Urozhai, 2006. – 136 s
9. Hrytsenko A. A. Instytutsiina arkhitektonika i mekhanizmy ekonomichnoho rozvytku / A. Hrytsenko // Ekonomichna teoriia. – 2005. – № 1. – S. 94–116.

Рецензія/Peer review : 12.01.2020

Надрукована/Printed : 11.03.2020
Прорецензовано редакційною колегією